

Keletnémet polgárok a Stasi árnyékában, avagy ügynökök, akik fenéken lövik egymást

**Gu­drun Weber – Thomas Auerbach: „Genossen, wir müssen alles wissen!” DDR-
Alltag im Spiegel der Stasi-Akten. Ein Lesebuch. Berlin, Lukas-Verlag, 2014.**

Amikor 1989 decemberében az emberek dühösen elfoglalták a Stasi hivatalát, még nem sokan sejtették, hogy az időközben elkezdődött nagyarányú iratpusztítás ellenére a levéltárak polcain még több kilométernyi anyag található. Mindezek azonban nem holmi közönséges papírok voltak, hanem az árulás, az önkényeskedés, a kizsákmányolás, a szélhámosság, a rosszindulat, a gonoszság és a szívtelenség teljes színképének változatos bizonyítékai. Ugyanakkor az akták azt is dokumentálják, hogy a több évtizedes kommunista önkényuralom ideje alatt voltak olyanok, akik bátran ellenálltak a kegyetlenkedőkkel szemben, vagy akár elszántan szembefordultak kínzóikkal és az egész embertelen rendszerrel. Először nézzük meg, hogy kik is szerkesztették a kötetet.

Gu­drun Weber tősgyökeres kelet-berlini polgár, aki 1958-ban született és könyvtár szakon végzett. 1992-től a Stasi-archívum oktatási és kutatási részlegének szövetségi referense, ezen belül az Ellenzék és ellenállás az NDK-ban nevű témacsoport felelőse volt. Thomas Auerbach 1947-ben született Lipcsében, és mestersége szerint szakképzett villanyszerelő. Részt vett az evangélikus egyház ifjúsági munkájában; a Stasi már 1965-ben megpróbálta beszervezni informátornak. Mindezt visszautasította, sőt a fegyveres szolgálatot is megtagadta. Továbbképzés révén az evangélikus egyház diakónusa, illetve 1971-ben városi ifjúsági felügyelő lett Jénában. 1976 novemberében aláírásokat gyűjtött és petíciót szervezett, így tiltakozva az ellen, hogy az állam jogtalanul megfosztotta Wolf Biermann-t, az NDK egyik legnépszerűbb könnyűzenészét az állampolgárságától. Ezt követően államellenes izgatás miatt letartóztatták, majd 1977-ben akarata ellenére kitoloncolták Nyugat-Berlinbe, és állampolgárságától is megfosztották. Habár új életet kezdett nyugaton, de nem felejtette el régi otthonát sem: Jürgen Fuchs, Roland Jahn és mások társaságában a fal innenső oldaláról támogatta az NDK-ban működő ellenzéki csoportokat. 1989 decemberében részt vett a gerai Stasi-központ megszállásában, és tevékenyen együttműködött az NDK-beli kommunista diktatúra időszakának feldolgozásában. 1993-ban tudományos munkatárs lett a BStU-nál (Bundesbeauftragter für die Stasi-Unterlagen), majd 2006 és 2008 között ő vezette a schwerini fióktüntetést. Auerbach ma Berlinben él.

Az *„Elvtársak, nekünk mindent tudni kell!”* című könyv a Stasi-akták tükrében mutatja be az NDK-ban élt emberek mindennapjait. A jelenlegi kiadás változatosan egybefogja a Stasi-minisztériumban talált iratokat. Az olvasó közelebbről is megismerheti az akkori hatóságok nyers és rideg eljárási módszereit és azokat a súlyos kellemetlenségeket, amelyeket honfitársaikkal szemben nap mind nap alkalmaztak. Az itt feldolgozott különleges dokumentumokból jól kimutatható a titkosrendőrségi tisztségviselők mértéktelen ellenőrzési rögeszméje és a csúfondáros elbizakodottság, amely megbízásaik során a felszínre tört. A szerkesztők jól érzékeltették a keletnémet titkosrendőrségi bakikkal kapcsolatos fekete humort. Ezáltal egy olyan szövegegyüttes keletkezett, melyben arányosan keverednek a bizarr, a hátborzongató, az elképzelhetetlen és a szórakoztató momentumok, melyek minden olvasóban más és más érzéseket váltanak ki. Néha az ember azt gondolná, hogy Federico Fellini rendez egy jó filmet az NDK kellős közepén.

Auerbach és Weber a Stasi-dokumentumok tanulmányozásával megbízott hatóság munkatársaiként közel két évtizeden át dolgoztak a korábban titkos ügyiratokkal. E

könyv szerzői újra meg újra olvashattak olyan megdöbbentő esetekről, amelyek nem feltétlenül illeszkedtek az intézmény általános kutatási sémájába, azonban mindinkább magukért beszéltek, és részletekbe menően ábrázolták az NDK-ban élők különböző életútját, valamint azt, hogy ki hogyan boldogult a hatóságokkal. *„Mindent meg kell tudnunk. Semmi sem kerülheti el a figyelmünket!”*, parancsolta többször is a Stasi főembere, Erich Mielke egykori munkatársainak. Ez alapján kijelenthető, hogy ez volt az akkori állambiztonsági alapkövetelmény, vagyis abszolút mindenről tudni kellett, ami az országban történik.

A hivatalnokok nagyon is komolyan vették Mielke belügyminiszter utasításait, és mindenütt keresték az ellenséget. A fejezetekből lépésről lépésre kiderül, hogy a Stasi-ügynökök – akik között voltak ostobák, árulók, gyávák, opportunisták és képmutatók is – hogyan ültették át mindezt a hétköznapi gyakorlatba.

Már az első dokumentum, amely 1950-ből származik, rendkívül érdekes, hiszen azt bizonyítja, hogy a frissen megalakított NDK-ban beindultak az értelmetlen mesterkedések: egy úttörőtáborban úgy tesztelték az ifjak és a felügyelők hangulatát, hogy képtelen pletykákat terjesztettek: az amerikai csapatok elfoglalták Berlint, Grotewohl, Ulbricht és Pieck keletre menekültek. Mindezek hatására a mintegy 80 táborozó ifjúból 75 eldobálta a kitüntetésait, 18-an szétszakították a tagsági könyveiket, és szinte mindnyájan elrejtették a kék ingjeiket. Az úttörőtábor kék zászlóját levonták, és „Sztálin elvtárs” képét is el akarták távolítani, hogy aztán a vízbe dobhassák. Természetesen jogos a kérdés, hogy az ilyesfajta kísérletek mire is voltak jók. A válasz a kommunista rendszer emberellenességében és ellentmondásosságában keresendő. Mindenesetre még maga a jelentést összefoglaló ügynök is megkérdőjelezi e módszer helyességét.

Weber szerint még a mai napig is rengeteg mítosz övezi a Stasit. Amikor kollegájával elkezdett dolgozni a könyvön, azt gondolta, hogy meg kellene mutatni a szervezet tevékenységének emberi vetületeit, de nem a titkosrendőrségi ügynökök szempontjából, hanem egy olyan felületet megnyitva, ahol pontosan látni lehet, hogy ez az intézmény egyáltalán milyen közegekben hatott és miféle tevékenységeket folytatott. Mindez segíthet abban, hogy a ma embere jobban megértse, mit is takar valójában a Stasi homályos fogalma. Számos jelentés végtelenül nyomasztó, egyesek pedig egyenesen szórakozatóak, de a legtöbb valójában csak banális és néha az ember nem hisz a szemének, hogy miket olvas, miközben kirázza a hideg.

A Német Szocialista Egységpárt, a SED vezetősége a kezdetektől fogva nagyon jól tudta, hogy a pártnak igen vékony a tömegbázisa. Hans Wollweber, az akkori Stasi-miniszter megjegyezte, hogy a karhatalom végleges megerősítése nagymértékben függ az államhatalmi biztonsági szervek ütőképességének növelésétől. Wollweber kiemeli továbbá, hogy habár nem a Stasi az állam egyetlen hatalmi szerve, de ez az egyik legjelentősebb intézmény, mert egyedül nekik joguk és kötelességük, hogy a munkásosztály ellenségeit felderítsék és lecsukják. Szerinte abban rejlik a titkosrendőrség sajátos volta, ami megkülönbözteti a többi biztonsági szervtől, hogy amíg mások csak küzdhetnek a munkásság ellenségei ellen, addig csak a Stasinak van kizárólagos joga ártalmatlanná tenni és bezárni a reakciókat.

Azt, hogy mennyire komolyan vették az ügynökök a fent említett irányelveket, a könyvben feldolgozott esetekből jól látható. Olvashatunk egymást fenéken lövő titkosrendőrökről, akik közben persze elszalasztják a megfigyelt személyt, megismerkedhetünk egy erőszakkal feloztatott weimari diáktüntetésről, ahol a buta népzene ellen tiltakoznak. Az NDK hivatalnokok neveltségessége is nyilvánvalóvá válik, például egy keleti gyermektáborban nem tudnak megbirkózni a nyugatról jött kommunista szülők gyermekeivel, mert az előtt a nehéz feladat előtt találják magukat, hogy a nyugati gyerekek a Neptunusz-ünnepségen meg akarják buktatni Neptunuszt, és egy tengeri-lovacska köztársaságot akarnak alapítani. A hatóságok mindent gyanúsnak

találnak, mindenütt szabotőrökre és kártevőkre vadásznak, s közben a szokásos fanyarsággal válaszolnak a világ legtermészetesebb dolgaira is. Tanulságos annak a fiatalembernek az esete, aki a vádak szerint egy tévesz istállójában végzett veszélyes aknamunkát: apja motorbiciklijén berobogott a szövetkezeti pajtába, majd a tehenek közt megfordította a járgányt, és kihajtott. Fontos részlet, hogy a tehenek mellett fiatal lányok ültek és fejtek. A fiú társadalmilag veszélyes cselekedete miatt állítólag a tehenek tejhozama naponta 20-25 literrel csökkent. A fiatalúr megpróbálta továbbá demoralizálni a szövetkezet munkatársait azzal, hogy olyan pletykákat terjesztett, miszerint varázsolni és hipnotizálni tud. A hatóságok azt sugallják, hogy itt egy olyan tényezőről van szó, amely a háborús uszítások csoportjába tartozik, mert a fiú tetteivel a provokátorokat támogatja, és veszélyezteti az NDK-ban elért szép eredményeket, valamint a békés együttélést, s mindennek egy újabb háború kitörésével akar véget vetni.

Az egyik közölt forrásban felbukkan Markus Wolf tábornok, aki 1977-ben elrendel egy pszichiátriai vizsgálatot. Ez alapján az Axel Cäsar Springer hamburgi kiadó főnöke örültnek nyilvánítandó, mert az utcán vitatkozik és verekszik azokkal a gazdákkal, akik nem akarják megérteni, miért kellene nekik 51 tonna gumimacit és hat tonna különféle pizzát csak azért a disznókkal megetetni, mert e termékekhez nincs megfelelő mennyiségű csomagolóanyag. Bizonyos részeken keserű humor uralkodik, mint amikor azokról a nyugati kémekről jelentenek, akiknek küldetése kudarcba fulladt, többnyire mert féltek vagy éppen unatkoztak, vagy mert túl sokat ittak. Az is előfordult, hogy egy kommunistaellenesnek ítélt vicc elmesélése miatt valaki több évre börtönbe került. Weber szerint e borzalmakat nem lehetett megszokni: a 80-as évek elején például könnyen megtörténhetett, hogy valakit a Stasi emberei sprayjel fújtak le az utcán, mert farmert, anorákot és hosszú haját viselt. Mindezt ráadásul kísérleti jelleggel, hogy lássák, hogyan hat az illetőre a nyugatról beszerzett tompító spray.

A szerkesztők röviden és velősen, néha túlságosan tömören ismertetik az idézett iratok tartalmát, amelyek időrendi sorrendben következnek egymás után. Habár a szerkesztők betűztek néhány kísérő-értelmező szöveget az idézett iratok közé, de ezek túl ridegen hatnak, olykor tankönyvívűek, és egyáltalán nem világítanak rá a szerteágazó politikatörténeti háttérre. A kötetet sok beszélő fénykép illusztrálja, melyek a Stasi kontrollmániáját érzékeltetik.

A kisebb történetek, anekdoták és mókás jelenetek mellett a szerkesztők a Stasi belső utasításait és a különféle értekezésekből vett szemelvényeket is felhasználták, így ezekből a puzzle darabokból mégiscsak izgalmas összetett narratíva keletkezik. Viszont igazán felszabadultan csak annak a tudatában lehet élvezni az itt bemutatott eseteket, hogy tudjuk, a Stasi mára már csak történelem...

Internetes oktatási anyagok, cikkek

http://www.bstu.bund.de/DE/Wissen/Publikationen/_node.html
(a letöltés időpontja: 2015.január 17.)

http://www.deutschlandfunk.de/ddr-geschichten-aus-stasi-akten-51-tonnen-gummibaerchen.1310.de.html?dram:article_id=302225
(a letöltés időpontja: 2015. január 21.)

<http://www.spiegel.de/einestages/stasi-chef-mielke-a-946470.html>
(a letöltés időpontja: 2015. január 23.)